

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

ЛУЧИН ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 332.14

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент,
Гончаренко Михайло Федорович,
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»
ректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент,
Голод Андрій Петрович,
Львівський державний університет фізичної
культури імені Івана Боберського
завідувач кафедри готельно-ресторанного бізнесу

доктор економічних наук, професор,
Зибарева Оксана Василівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності

Захист відбудеться «13» травня 2021 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 52.051.06 Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського Міністерства освіти і науки України за адресою: 04073, м. Київ, вул. Кирилівська, 164.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського за адресою: 01135, м. Київ, вул. Дж. Маккейна, 33.

Автореферат розіслано «12» квітня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Петровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Багаторічний світовий досвід переконливо свідчить що потужним стрижнем результативної практики державотворення є дієва регіональна політика. Регіон займає чільне місце у розвитку економіки держави та відіграє важливу роль у формування її внутрішньої та зовнішньої політики держави. Більшість соціально-економічних та екологічних проблем зароджується на регіональному рівні й надалі, трансформуючись, розростаються до загальнодержавних глобальних масштабів.

На сьогодні державна політика регіонального розвитку в Україні носить доволі несистемний характер, що обумовлює неготовність як окремих регіонів так і держави загалом ефективно протидіяти новим економічним, соціальним, інформаційним зовнішнім та внутрішнім викликам. Часткові рішення окремих проблем регіональної політики пропонуються безперервно, однак досі не існує узгодженого та цілісного погляду щодо формування та реалізації регіональної політики в умовах стійкого розвитку. Основний масив наявних пропозицій здебільшого зосереджується на короткотерміновому вирішенні економічних, гуманітарних, соціальних, екологічних чи політичних проблем окремого регіону внаслідок чого замість очікуваної користі радше поглиблюють проблеми пов'язані з дезінтеграцією регіонів, нерівномірністю регіонального розвитку, високою диференціацією рівня життя населення, зростанням соціального напруження та уповільненням динаміки суспільних трансформацій.

Таким чином, дієва державна регіональна політика, укріплення ролі регіонів у державі є запорукою її територіальної цілісності, стійкого розвитку та економічної і політичної рівноваги. З цього огляду, безперечно актуальним є пошук нових та удосконалення існуючих підходів до формування нової регіональної політики в умовах сталого розвитку, покликаних подолати наявні виклики та загрози і відкрити нові можливості для розвитку регіонів.

Економічна політика в умовах стійкого розвитку соціально-економічних систем досліджувалася в працях відомих зарубіжних вчених, зокрема Г. Брунтланд [*Gro Harlem Brundtland*], І. Валерстайна [*Immanuel Wallerstein*], Е. Денісона [*Edward F. Denison*], У. Ізарда [*Walter Isard*], Дж. Стігліца [*Joseph Stiglitz*], Я. Тібергена [*Jan Tinbergen*], І. Тюнена [*Johann Heinrich von Thünen*] та ін

Важливі моменти формування регіональної політики на засадах стійкого розвитку, її переваги та можливості функціонування, розглядаються багатьма авторами, такими як, Н. Курдюкова, Є. Макаренко, Л. Нагорна, Д. Стеченко та ін. Проблеми державного регулювання розвитку регіонів розглянуто С. Білою, М. Гладієм, М. Долішнім, Ю. Кальшишем, Н. Нижник, С. Романюком, В. Удовиченком та іншими. Проблематикою державного стимулювання конкурентоспроможності регіонів займалися П. Беленький, Б. Данилишин, І. Дегтярьова, Л. Ковальська та інші. Проблеми формування загальнонаціональних умов державного регулювання соціально-економічних процесів країни та її регіонів були і є в центрі уваги таких вітчизняних науковців, як О. Амоша, В. Бодров, П. Беленький, З. Варналій, С. Вовканич, О. Власюк, П. Гальчинський, В. Геєць, В. Кравців, Е. Лібанова, І. Лукінов, Я. Олійник, І. Мансуров, С. Романюк, І. Сторонянська, М. Чумаченко, С. Шульц та багато інших.

Проте, деякі моменти поставленої проблеми є дискусійними і потребують подальшого наукового дослідження. Зокрема, потребують уточнення методики оцінювання рівня розвитку регіонів, теоретичні підходи щодо поняття та суті

регіональної політики, а також необхідним є розробка заходів щодо удосконалення регіональної економічної політики.

Позитивно оцінюючи результати існуючих досліджень щодо формування та реалізації регіональної політики на засадах стійкого розвитку водночас зазначимо, що роль регіональної політики залишається не до кінця визначена і це в разі збільшує ступінь ризику при прийнятті тих чи інших управлінських рішень. Натомість, на цей час в Україні недостатньо досліджень, які висвітлюють роль, значення та перспективи становлення регіональної політики. Все це і обумовлює актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до напрямів науково-дослідних робіт ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за темою «Проблеми та перспективи розвитку промислових і сільськогосподарських підприємств в Україні»» (№ держреєстрації 0117U00024), де дисертантом сформовано практичні рекомендації щодо запровадження економічної політики в умовах стійкого розвитку та Запорізького національного університету за темою: Організаційно-економічні засади розбудови інституціональної інфраструктури підприємництва промислових регіонів (№ держреєстрації 0114U004868) де автором розроблено практичну реалізацію інструментарію регіональної політики в умовах стійкого розвитку.

Отримані результати та надані пропозиції обґрунтовані на професійному рівні, мають наукове та прикладне значення для вирішення проблем формування та реалізації регіональної політики в умовах стійкого розвитку.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка науково-методичних підходів становлення регіональної політики на засадах стійкого розвитку регіону та практичних рекомендацій, що забезпечать ефективність її функціонування в сучасних умовах.

Поставлена мета дисертаційної роботи зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити поняття та суть регіональної політики;
- дослідити інструментарій регіональної політики;
- удосконалити методики оцінювання рівня розвитку регіонів;
- визначити чинники інвестиційної привабливості регіону;
- дослідити концептуальні положення регіональної політики;
- дослідити вплив зовнішнього середовища в формуванні інноваційної складової регіону;
- розробити заходи щодо удосконалення регіональної економічної політики;
- проаналізувати результативність реалізації державної регіональної політики;
- дослідити можливість практичної реалізації інструментарію регіональної політики в умовах стійкого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес становлення регіональної політики на засадах стійкого розвитку.

Предметом дослідження є економічні та соціальні процеси, що формують і визначають поняття регіональної політики, її структуру, склад і роль в умовах стійкого розвитку.

Методи дослідження. У дисертації використано такі загальні методи наукового пізнання: *порівняльного аналізу, систематизації та узагальнення* (при обґрунтуванні

поняття і суті регіональної політики, а також при дослідженні концептуальних положень регіональної політики); *статистичного аналізу* (при оцінюванні результативності реалізації державної регіональної політики на прикладі Полтавської області), *фінансово-математичний* (при дослідженні ролі зовнішнього середовища в формуванні інноваційної складової регіону та практичній реалізації інструментарію регіональної політики в умовах стійкого розвитку); *класифікації та порівняння* (при формуванні заходів щодо удосконалення регіональної економічної політики); *методи визначення ефективності* (при формуванні чинників інвестиційної привабливості регіону); *прогнозування* (при оптимізації регіональної економічної політики).

Наукова новизна одержаних результатів.

Найбільш суттєвими теоретичними і практичними результатами, що характеризують наукову новизну, є наступні:

удосконалено:

- понятійний апарат державної регіональної економічної політики, що на відміну від існуючого вагомо відрізняється по відношенню до відомих раніше визначень: уточненням головної мети (досягнення конкурентного, стійкого, безпечного і збалансованого економічного розвитку регіонів різних типів); чітким вектором на взаємозв'язок з національною просторовою стратегією; на необхідність узгодження поточних і стратегічних вертикальних і горизонтальних економічних інтересів учасників процесу регулювання регіонального розвитку;

- типологію регіональної політики, що на відміну від існуючої характеризується виділенням трьох основних типів регіональної економічної політики в залежності від специфіки взаємовідносин центру і регіонів: централізовано підпорядкованої, конкурентної і гібридної, що в свою чергу дозволило кардинально змінити підхід до класифікації інструментів регіональної політики за рахунок їх декомпозиції у вісім блоків за видами діяльності (стратегічний, інституційний, організаційно-управлінський, бюджетно-фінансовий, інвестиційно-фінансовий, податково-адміністративний, інформаційний, контрольно-моніторинговий), це ж дозволило усунути термінологічну і змістову невизначеність в розумінні інструментів регулювання регіонального розвитку;

- підхід до вимірювання інтегральної інвестиційної привабливості регіонів, який на відміну від існуючих розглядає інвестиційну привабливість, як незалежну змінну, що описує рівень інвестиційної активності регіону і оперує об'єктивним критерієм необхідності і достатності використаної сукупності окремих факторних ознак та адекватності методики зведення кількісних характеристик в інтегральний показник

- методику оцінювання рівня економічного розвитку регіону, що відрізняється від існуючих методик наявністю сукупних показників, що характеризують ресурсну базу економіки регіону (ресурсна складова) і результатів її функціонування (результативна складова), що в свою чергу дозволяє співставити вихідні умови для розвитку економіки регіону з якістю регіонального управління, а також визначити чинники зростання і домінуючі напрямки розвитку економіки регіону.

- принцип формування механізму територіального розподілу інвестиційних проектів в системі регулювання територіальної економічної диференціації, який на відміну від існуючого, ґрунтується на перенесенні акценту інвестиційної підтримки проблемних регіонів з державного рівня на економічно розвинені суб'єкти (сусідні регіони, області тощо) при державному стимулюванні зацікавленості останніх.

дістали подальшого розвитку:

- комплекс напрямків і заходів з реалізації регіональної економічної політики, диференційований в залежності від виділених типів регіонів, що полягає в наступному: для депресивних регіонів – необхідне використання двох основних механізмів - залучення «екстенсивних» приватних інвестицій і глибока інтеграція в «соціальні» регіональні цільові програми; для «регіонів що подають надії на успішний розвиток» - державна політика залучення «інтенсивних» приватних інвестицій для розвитку економічного потенціалу регіону і забезпечення його глибокої інтеграції в «інфраструктурні» регіональні цільові програми; для регіонів, які вже вийшли на сталий розвиток - активізація власних джерел доходів, акумуляція вільних фінансових ресурсів, зміцнення фінансової стійкості регіону на основі врегулювання фінансових взаємовідносин з центром, проведення доцільного оздоровлення збиткових підприємств, скорочення безробіття; для регіонів-лідерів - забезпечення максимальної свободи і конкуренції товаровиробників, всебічна активізація економічної діяльності

- засади економічної регіональної політики які на відміну від інших напрацювань відображають базові елементи регіональної політики як суспільного явища що орієнтовані на створення умов для саморозвитку регіонів, забезпечення їх пропорційного, збалансованого соціально-економічного розвитку, формування і збереження просторово політичної, соціально-економічної та іншої рівноваги й сталості держави, які враховують загальнонаціональні, власне регіональні та місцеві (локальні) інтереси

- шляхи реалізації державної політики в напрямі створення стимулів щодо вирішення загальнонаціональних завдань на регіональному рівні, які повинні враховувати наступні фактори при їх реалізації: розвиток людського капіталу; збереження єдності економічного простору країни при одночасному збереженні самостійності регіональної влади при прийнятті рішень в рамках своєї компетентності; масштабне впровадження інструментів стратегічного планування, розвиток механізмів приватно-державного партнерства на регіональному рівні.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертаційній роботі наукові результати, сформульовані висновки й розроблені пропозиції можуть бути використані в управлінській діяльності органами державної, регіональної та місцевої влади при розробці регіональних цільових програм сталого розвитку регіону. Теоретичні положення, які виносяться на захист, доведені до рівня конкретних практичних пропозицій та створюють об'єктивну основу для подальшого становлення регіональної політики умовах сталого розвитку. Авторські дослідження знайшли прикладне застосування в роботі ТОВ «Торговий дім «Трансзерноекспорт», зокрема використовуються концептуальні положення регіональної політики та заходи щодо удосконалення регіональної економічної політики (довідка №91 від 26.07.2020); в роботі ТОВ «Абіта Морепродукти» використовуються наукові розробки дисертаційного дослідження для планування розширення напрямів діяльності підприємства (довідка № 57/2 від 02.09.2020р.); в діяльності ТОВ «УКРАГРОШІМПОРТ» матеріали дослідження були використані з метою планування розгалуження виробничо-господарської діяльності та виходу на нові ринки збуту продукції, а також при формуванні маркетингової політики підприємства. (довідка №3-р від 27.10.2020 р.); з метою завоювання та закріплення за підприємством лідерських позицій в регіоні заходи щодо удосконалення регіональної економічної політики,

викладені в дисертації, застосовуються в діяльності ТОВ «Логістична компанія «Владі-Транс» (довідка №162 від 29.09.2020 р.); в роботі ТОВ «Агрофірма Грунвег» використовуються наукові розробки дисертаційного дослідження при формуванні цінової політики підприємства (довідка №1/2-3 від 26.08.2020 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторські розробки щодо формування та реалізації регіональної політики на засадах стійкого розвитку. Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. Авторські пропозиції формують теоретичну основу та методичний інструментарій становлення регіональної політики на засадах стійкого розвитку. Опубліковані наукові праці містять висновки та пропозиції, які сформульовані особисто автором і відображають його конкретний внесок у розвиток економічної науки, зокрема – розвиток продуктивних сил і регіональну економіку. З них в дисертації використано лише ті ідеї та положення, що отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дисертаційного дослідження апробовано на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні» (м. Київ, 2 грудня 2020); «Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни: збірник тез наукових робіт учасників» (м. Одеса, 12 грудня 2020 р.); «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства» (м. Запоріжжя, 19 грудня 2020 р.); «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» (м. Київ, 7 грудня 2020 року); «Аспекти прогнозування економічного та соціального розвитку країни» (м. Дніпро, 30 січня 2021 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, які наведено на 175 сторінках основного друкованого тексту. Матеріали дисертації містять 30 рисунків та 11 таблиць – на 14 сторінках, 1 додаток – на 6 сторінках. Список використаних джерел складається з 171 найменування, яке наведено на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено їх апробацію та особистий внесок здобувача.

У першому розділі – «**Основи становлення регіональної політики**» визначено поняття та суть регіональної політики, охарактеризовано інструментарій регіональної політики, досліджено концептуальні положення регіональної політики.

В умовах ринкової економіки Україна і її регіони існують майже 30 років, однак документів, в яких була зроблена спроба інституційно закріпити поняття, цілі, завдання та напрями державної регіональної політики, на законодавчому рівні було розроблено (прийнято) або розроблено (не прийнято) не багато.

Деякі науковці підкреслюють, що цілі, завдання, методи і інструменти регіональної політики в нормативних документах різняться досить суттєво.

З урахуванням нових реалій ми пропонуємо розуміти під регіональною політикою діяльність з розробки та реалізації на регіональному і субрегіональному рівнях цілей, пріоритетів, завдань, методів та інструментів забезпечення конкурентного, стійкого, безпечного і збалансованого розвитку суб'єктів регіональної

економіки, відображених в просторовій стратегії розвитку країни, за погодженням вертикальних і горизонтальних інтересів в динамічному середовищі в поточному і актуальному (стратегічному) горизонтах з урахуванням інституціональних змін макрорівня і специфіки процесів геолокалізації.

Пропоноване нами визначення регіональної політики дозволяє виділити 2 її рівня: регіональний і субрегіональний, інтеграція і взаємодія яких заснована на принципах підпорядкування стратегічних цілей і пріоритетів, визначених в стратегіях і прогнозах соціально-економічного розвитку, стратегії просторового розвитку і ініціативності регіонального співтовариства в виборі черговості вирішення завдань і актуальних інструментів (в стратегіях регіонального розвитку) (рис. 1).

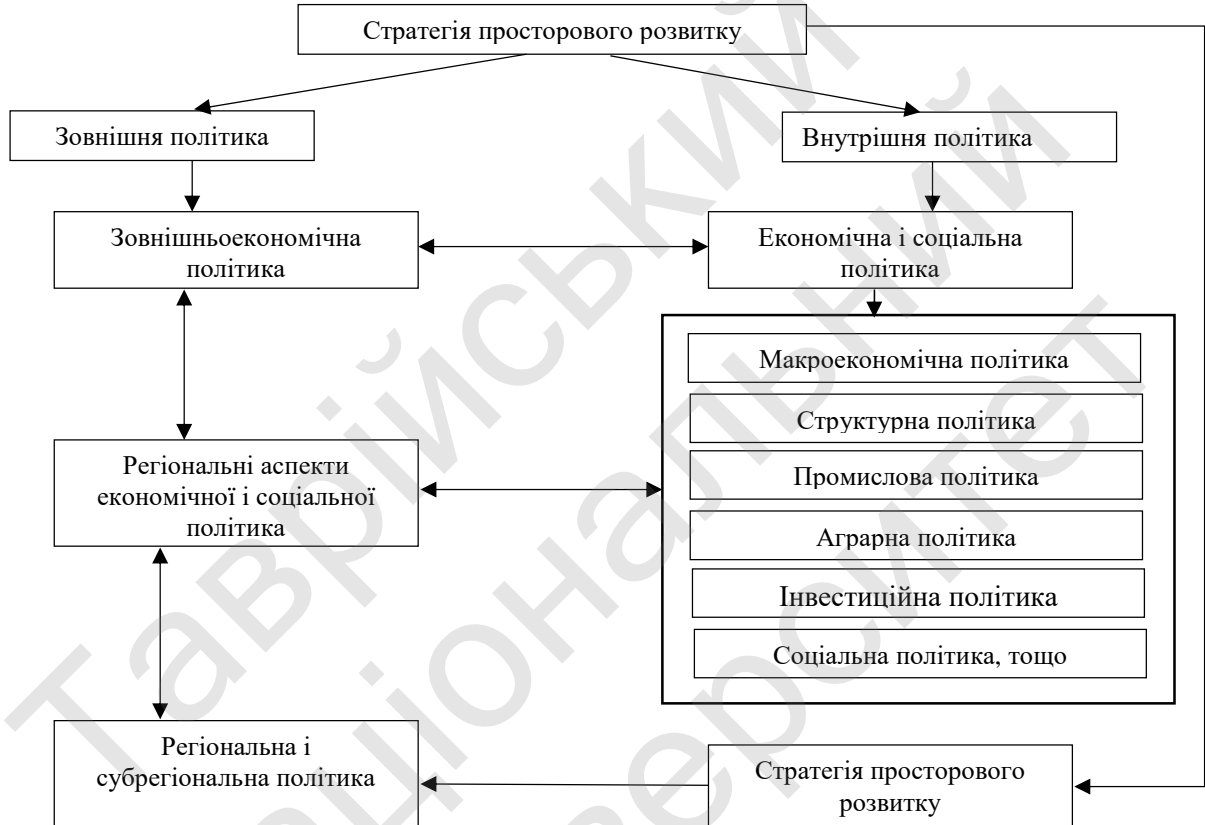

Рис. 1. Державна регіональна політика в системі державного регулювання

Обґрунтовано що, регіональна економічна політика, так і субрегіональна - це певний просторовий зріз єдиної соціально-економічної політики країни, яка реалізується на макро - або мезорівні національної господарської системи. На відміну від інших різновидів політики (структурний, інвестиційної, промислової та ін.) кордони регіональної політики не настільки чіткі і цілісні. Вона ґрунтується на стратегії територіального розвитку, що відображається у відповідних територіальних розділах програм соціально-економічного розвитку регіону і виражається в чітких заходах підтримки конкретних суб'єктів. Основу регіональної політики становить латентна, проте вельми важлива її частина, яка враховує просторові аспекти різних політик на національному та субнаціональному рівнях, незалежно від територіальної прив'язки, проте, істотно впливає на регіональний розвиток.

Нами пропонується під субрегіональною політикою розуміти відносно самостійну діяльність органів влади суб'єктів регіону за погодженням і конкретизацією цілей, пріоритетів, завдань регіонального розвитку з урахуванням територіальної

специфіки, по розробці і реалізації стратегій сталого розвитку, що операційно пов'язане з узгодженням інтересів влади, бізнесу і населення регіону (стейкхолдерів), з формуванням територіальних прогнозів, програм, проектів і планів, з актуалізацією традиційних і пошуком інноваційних інструментів регулювання процесів функціонування і розвитку регіонального господарського комплексу.

Дослідження показали, що слід також виділити недержавну регіональну політику, її суб'єктами є: різні об'єднання суб'єктів господарської діяльності (наприклад, міжрегіональні асоціації економічної взаємодії); органи місцевого самоврядування та їх об'єднання; іноземні держави та їх об'єднання (типу ЄС), зацікавлені в наданні допомоги українським регіонам в різних формах; міжнародні фінансові організації; фінансові, виробничі компанії, банки, їх об'єднання та асоціації.

Узагальнюючи розглянуті підходи, нами запропонована наступна типологія регіональної політики (рис. 2.).

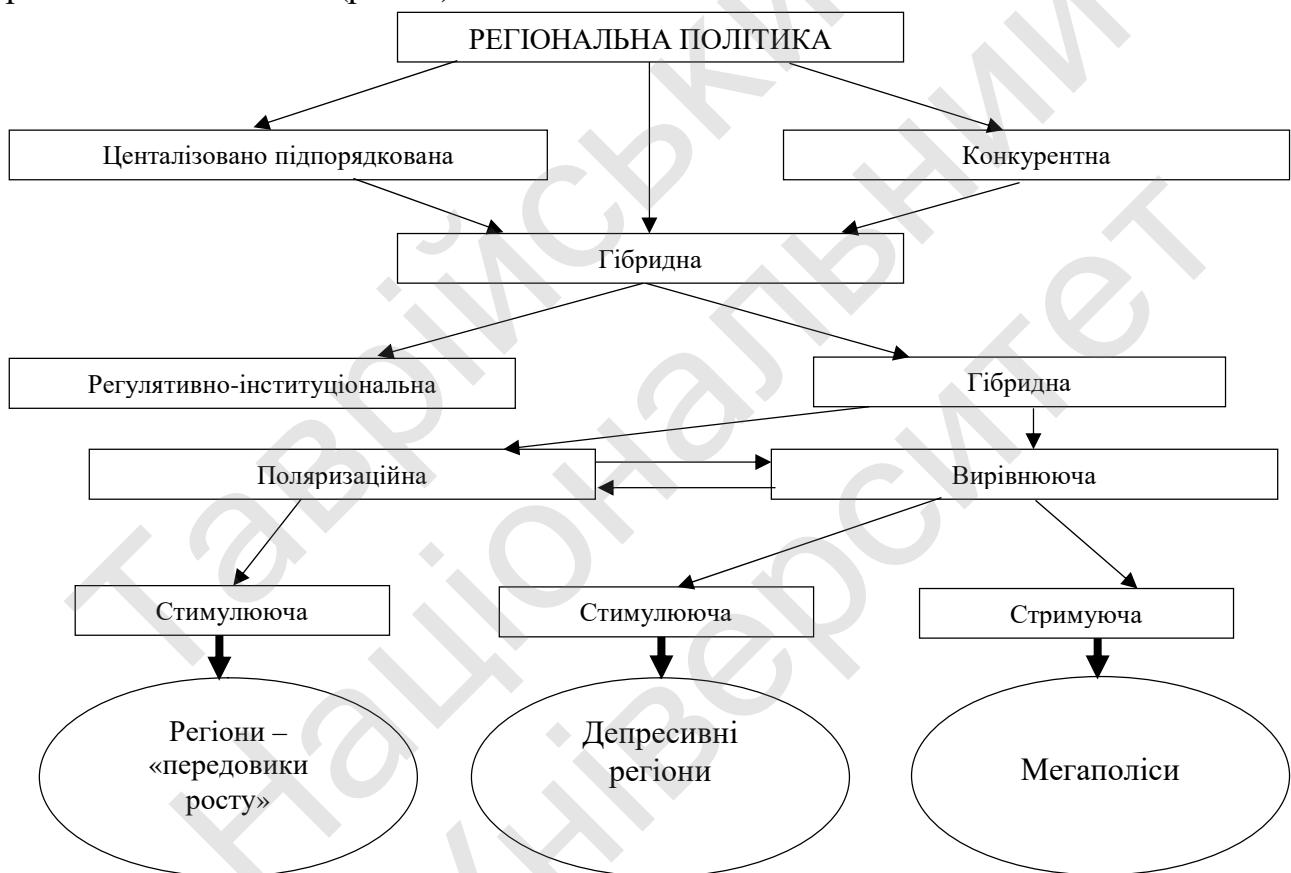

Рис. 2. Типи регіональної політики

Авторська розробка

Можемо вважати, що метою регіональної політики має бути забезпечення рівних можливостей для реалізації встановлених державою законами економічних, політичних і соціальних прав населення на всій території країни, підвищення якості життя; забезпечення сталого економічного зростання та науково-технологічного розвитку регіонів, підвищення конкурентоспроможності економіки держави на світових ринках на основі збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку суб'єктів бізнесу, максимального залучення населення до вирішення регіональних і місцевих завдань.

Встановлено, що у числі пріоритетів регіональної політики: інфраструктурне забезпечення просторового розвитку економіки і соціальної сфери регіонів; залучення приватних інвестицій в недержавний сектор економіки регіонів; розвиток механізмів регулювання внутрішньої та зовнішньої міграції; вдосконалення механізмів стимулювання регіонів до нарощування власного економічного потенціалу; уточнення повноважень державної і територіальних влад, розвиток їх фінансового забезпечення з метою ефективного виконання цих повноважень.

На підставі опрацювання існуючих теоретичних поглядів встановлено, що регіональна політика ділиться на три основних типи: адміністративну, конкурентну і гібридну. Гібридна регіональна політика ділиться на два класи: регулятивно-інституційну і виборчу (селективну); остання включає такі види: поляризаційну, спрямовану на підтримку регіонів – лідерів; вирівнюючу: стимулюючу, розвиток проблемних регіонів - аутсайдерів (депресивних, кризових); стримуючу: нівелює процес розростання мегаполісів.

Пропонована в дисертаційній роботі декомпозиція інструментів державної регіональної політики на функціональні блоки за видами діяльності (стратегічний, інституційний, організаційно-управлінський, бюджетно-фінансовий, інвестиційно-фінансовий, податково-адміністративний, інформаційний, контрольномоніторинговий) і виділення відповідних цим блокам комплексу інструментів дозволяє частково усунути термінологічну і змістовну невизначеність в розумінні інструментів регулювання регіонального розвитку і дозволить підвищити якість територіального менеджменту.

На наш погляд, регіональна економічна політика - це сукупність цілей, завдань, намірів і дій не лише державних і регіональних органів влади і управління та органів місцевого самоврядування, але й інших діючих елементів (корпорації, компанії, партії, спілки, асоціації, тощо), що орієнтовані на створення умов для саморозвитку регіонів, забезпечення їх пропорційного, збалансованого соціально-економічного розвитку, формування і збереження просторово політичної, соціально-економічної та іншої рівноваги й сталості держави, які враховують загальнонаціональні, власне регіональні та місцеві (локальні) інтереси.

Таким чином, регіональну політику не можна розглядати як політичний, адміністративний та економічний тиск з боку центральних органів на регіони при вирішенні територіальних проблем та узгодженні центральних і регіональних інтересів, оскільки це швидше комбінований рух ініціатив, що виходять як з боку центрального уряду, так і «знизу» - з боку регіонів. Проведення державної регіональної політики на шляху ринкової, демократичної та інших реструктуризації держави має постійно чути «голос регіонів», а регіони і територіальні громади мають прислухатися до «думки» центру. Лише таке взаєморозуміння може наповну задовільнити інтереси держави і її регіонів. Сформований широкий консенсус взаємин центру з регіонами буде сприяти конструктивному і узгодженому розвитку суспільства орієнтованому на політичну, економічну та соціальну стабільність.

Можна обґрунтовано стверджувати, що серед найважливіших засад нової регіональної політики варто виокремити партнерство і співпрацю, оскільки, всі регіони і територіальні громади, для існування і розвитку, об'єктивно змушені в той чи інший спосіб співпрацювати і взаємодіяти. Пропорції і ресурси економіки регіонів здебільшого не здатні забезпечити їх функціонування в умовах повної господарської відособленості, без участі в загальноукраїнському поділі праці. Сфера узгодження

інтересів і співробітництва найскладніша, оскільки її суб'єктами є і суспільство в цілому, і держава зі своїми представницькими та виконавчими органами влади і управління, і регіональні органи влади і органи самоврядування - носії інтересів певних територій, а також громадські організації (асоціації, спілки, тощо) і комерційні структури. З погляду розроблення моделі співпраці і спільних дій, найважливіше визначити загальну базу відносин співробітництва на будь-якому рівні (державний, регіональний, місцевий). В суспільстві, що ґрунтується на засадах загального розвитку (розвиток усіх за допомогою розвитку кожного і навпаки), результативність взаємодії і співпраці обумовлена формулюванням і втіленням ряду загальних ідей, зокрема, ідеями економічного зростання і його ефективності, підвищення рівня добробуту і якості життя населення, дотримання справедливості, гуманності та демократичності відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Обґрунтована теза про те, що регіональну політику варто розглядати як складне багатоаспектне і різнопланове явище, яке безпосередньо або дотично зачіпає різноманітні і різноспрямовані інтереси окремих людей, їх територіальних, господарських, політичних та інших спільнот, органів влади державного та регіонального рівнів, та суб'єктів господарювання. Інтереси всіх зазначених сторін суб'єктів регіональної політики пов'язуються і значною мірою реалізуються в системі економічних, інфраструктурних, природо-ресурсних, соціальних, інноваційних, етно-демографічних, екологічних, суспільно-політичних та інших відносин.

Вважаємо що, регіональна політика буде настільки ефективною і дієвою наскільки, їй вдасться збалансувати різні інтереси. Водночас є передумови стверджувати, що держава наразі не справляється з функцією повноцінного розвитку регіонів. Досі на державному рівні чітко визначені об'єкти регіональної політики, її інституційні форми, немає чітких формулювань цілей, чітко окреслених завдань, не розроблено дієвих механізмів реалізації цієї політики. Таким чином, регіональна політика України потребує радикального оновлення, пошуку і вироблення нової парадигми - цілісної системи логічно зв'язаних між собою поглядів і уявлень, які адекватно відображають політичні, економічні, соціальні і інші суспільні перетворення в часі і просторі

У другому розділі – **«Формування регіональної політики з врахуванням інноваційно-інвестиційних процесів»** визначено чинники інвестиційної привабливості регіону, проаналізовано роль зовнішнього середовища в формуванні інноваційної складової регіону, проведено оцінку результативності реалізації державної регіональної політики на прикладі Полтавської області.

У сукупності понять, які формують стан інвестиційної сфери, системоутворюючою категорією є інвестиційна привабливість країни в цілому, регіону, галузі, підприємства або корпорації. Значна частина факторних ознак інвестиційної привабливості і вираженість їх показників є загальною для всіх або для більшості структурних рівнів економіки.

Показано, що принципова відмінність до вимірювання інтегральної інвестиційної привабливості регіонів полягає в тому, що остання розглядається як незалежна змінна, яка визначає рівень залежної змінної - інвестиційної активності в регіоні. Це, в свою чергу, дозволяє оперувати об'єктивними критеріями необхідності і достатності використаної сукупності окремих факторних ознак та адекватності методики зведення кількісних характеристик в інтегральний показник. Примітно, що питання про наявність і застосування будь-якого критерію об'єктивності в інших

розробках і дослідженнях навіть не ставиться. Таким об'єктивним критерієм може служити досить високий рівень кореляції між інвестиційною привабливістю регіонів і інвестиційною активністю в них.

У разі задоволення вимоги зазначеного об'єктивного критерію, отриманий аналітичний вираз залежності між поточною інвестиційною привабливістю регіонів і поточною інвестиційною активністю в них доцільно використовувати і для цілей прогнозування: виходячи з прогнозних рівнів перспективної інвестиційної привабливості регіонів, можна визначити і перспективну інвестиційну активність в них.

Завдання відбору додаткових показників нами вирішено шляхом зміни деяких принципів теорії систем, а саме - принципів необхідної різноманітності, мінімальної достатності та цільової орієнтації факторів. При цьому, в основному розглядаються лише показники, яким притаманне максимальне факторне навантаження. Тобто показники, від яких, згідно даних кореляційного аналізу, найбільше залежить процес формування інвестиційної активності регіонів. Враховуючи безпосередній вплив згаданих показників їх можна назвати інвестиційнозачущими. Перелік таких показників може змінюватися внаслідок переходу економіки в інший етап розвитку, вдосконалення державної статистики і т.д.

Для визначення інтегральної інвестиційної привабливості регіонів нами визначені відповідні інтегральні коефіцієнти, які враховують сукупність додаткових факторних показників регіональних інвестиційних ризиків, що дало змогу рейтингувати регіони за поточним рівнем регіональних інвестиційних ризиків (рис 3.). До цього часу при оцінці ефективності інвестиційних проектів відмінності в рівнях регіональних ризиків або враховувалися, або оцінювалися без достатнього методичного обґрунтування. Проте, вплив регіональних інвестиційних ризиків на ефективність інвестиційних проектів доцільно враховувати шляхом застосування поправочних коефіцієнтів до норми дисконтування грошових потоків інвестиційного проекту у вигляді диференційованих інтегральних показників рівня регіональних інвестиційних ризиків.

Дослідження становища та соціально-економічних особливостей інвестиційних процесів проведено на прикладі регіонів центральної України. Оскільки інвестиційний клімат регіону обумовлений цілою низкою різноманітних чинників (доходи населення, зайнятість, економічне зростання, рівень оподаткування тощо), то його оцінка потребує використання комплексних підходів.

За результатами досліджень встановлено, що центр та центральний схід України (Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області) є одним з найбільш розвинених регіональних осередків, де проживає чверть населення країни. Крім того, даний регіон продукує третину валового внутрішнього продукту. Цей економічний регіон - найбільший фінансово-економічний центр: тут зосереджено понад 60% фінансового капіталу. Частка інвестицій сюди становить близько 40% від загального обсягу інвестицій в державі. У складі регіону - старопромислові індустріальні регіони з історично сформованою спеціалізацією на галузях машинобудування, хімічної, легкої, металургійної промисловості, хоча основними тут є аграрно-промислові регіони з розвиненим сільським господарством міжрайонного значення і харчовою промисловістю, також присутня гірничодобувна промисловість і чорна металургія.

Рис 3. Рейтинг регіонів за поточним рівнем регіональних інвестиційних ризиків.

Окреслено, що значна роль належить агропромислому комплексу, що продукує близько половини загального виробництва сільгосппродукції. За обсягом інвестицій в основний капітал центрально-східний регіон займає верхні рейтингові позиції. Водночас, вже кілька років поспіль згаданий регіон лідує за обсягом іноземних інвестицій. Так, обсяг іноземних інвестицій в цей регіон в 2015-2018 рр. становить 46% (20,67 млрд, грн.) від загального обсягу інвестицій в економіку держави і перевищує більш ніж в 2 рази обсяг інвестицій в будь-який інший регіон.

При цьому, варто зазначити, що попри високий обсяг іноземних інвестицій інноваційно-інвестиційний потенціал регіону є недостатньо розвиненим. Коректна регіональна інвестиційно-інноваційна політика може сприяти значно вищому залученню іноземного капіталу.

У дисертації доведено, що досліджуваний регіон, завдяки вигідному економіко-географічному положенню та, наявній кваліфікованій робочій силі характеризується доволі розвиненою обороною промисловістю. Район є одним із найпотужніших щодо науково-технічного потенціалу з немалим числом кваліфікованих кадрів. Велика частка (близько 37%) науково-дослідних організацій зосереджена саме тут. На ці установи припадає майже половина одержуваних патентів, оскільки в них зайнято майже 50% всіх науковців. На території регіону зосереджено більшу частку (близько 2/3) організацій та підприємств оборонної галузі. Більше 80% активів половини фінансово-кредитних організацій України зосереджено саме в центрально-східному регіоні. Число вищих навчальних закладів (і частка студентів) становить, відповідно, 30%.

Особливо слід наголосити на необхідності реалізації провідної ролі центрально-східного регіону в прогресивних перетвореннях господарського комплексу. Наявність на території регіону значної кількості науково-дослідних інститутів, університетів та інших вищих навчальних закладів є свого роду передумовою для розвитку наукової

діяльності та підвищення наукового потенціалу досліджуваного регіону, що в результаті позитивно вплине на його соціально-економічне становище, та узгоджується з цільовими завданнями загальнодержавного значення.

В дисертації показано, що перспективи розвитку центрально-східного економічного регіону в більшій мірі безпосередньо залежать від розумного використання наявного (накопиченого) потенціалу; в кінцевому рахунку їх визначатимуть такі чинники: - наявність низки потенціалів - виробничого, науково-технічного, інноваційного, науково-дослідного тощо; - наявність визначальної для науково-технічного прогресу країни добре розвиненої системи підготовки кадрів; - наявність розвиненої виробничої і соціальної інфраструктури; - наявність розвинених і стійких сировинно-забезпечених експортних баз, наприклад металургійної; - наявність необхідних (з достатньою ємністю) ринків збуту для виробленої у регіоні продукції в тому числі продукції наукомістких галузей, що водночас потребує належного розвитку транспортних комунікацій і транспортної галузі, яка буде відповідати міжнародним стандартам; - наявність сприятливих для розвитку сільського господарства природно-кліматичних умов та потужної переробної галузі АПК. Таким чином можна стверджувати, що в цілому центральний - центрально-східний економічний макрорегіон має найкращі перспективи економічного розвитку в Україні, так як тут вже накопичений значний досвід і наявний величезний науково-виробничий і інноваційний потенціал.

Унаслідок проведених досліджень слід відзначити досить сприятливі тенденції соціально-економічного розвитку макрорегіону, проте для підтримки високих і стабільних темпів зростання необхідно вживати активніші дії. Зокрема, особливої уваги потребує демографічна політика. Безперечно важливим стратегічним завданням є одночасне вирівнювання ступеня розвитку інших регіонів, що може бути реалізоване шляхом виявлення в менш розвинених регіонах перспективних сфер (виробництва) та сприяння їх розвитку.

Для певної аргументації перспективності центрально-східного економічного регіону нами проведено оцінку соціально-економічного розвитку Полтавської області за 2016-2019 рр. на основі наявних даних офіційної статистики та інформації центральних та місцевих органів виконавчої влади за 4 базовими напрямками в різних сферах соціально-економічного розвитку: економічна та соціальна згуртованість; економічна ефективність; фінансова самодостатність; інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраці (рис. 4).

На основі чого можемо стверджувати, що в цілому в регіоні спостерігається продовження позитивної тенденції трьох попередніх років щодо зростання в ключових сферах розвитку (зростає показник валового регіонального продукту, збільшено обсяги інвестицій, які залучаються в регіональну економіку, збільшилися доходи місцевих бюджетів та доходи населення регіоні тощо), за винятком спаду виробництва сільськогосподарської продукції.

В третьому розділі – «**Шляхи удосконалення регіональної політики в умовах стійкого розвитку**» запропоновано методика оцінювання рівня розвитку регіону, представлено практичну реалізацію інструментарію регіональної політики в умовах стійкого розвитку, запропоновано заходи щодо удосконалення регіональної економічної політики.

	2016	2017	2018	2019	2016 2017 2018 2019	Функція тренду і її достовірність
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення, гривень	66390	81145	106248	123763		$y = 690x^2 + 16272x + 48531$ ($R^2 = 0,9918$)
Найвищий дохід населення у розрахунку на одну особу населення, гривень	36393,3	44822,2	60217,5	71627		$y = 745,15x^2 + 8383,9x + 26717$ ($R^2 = 0,9919$)
Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	92,8	148,5	236,8	199,1		$y = -23,35x^2 + 157,47x - 49,25$ ($R^2 = 0,8928$)
Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року	100,1	98,9	101,5	98,8		$y = -13,35x^2 + 197,47x - 36,25$ ($R^2 = 0,8936$)
Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення, гривень	87905,3	111894,9	132723,4	120922,5		$y = -8947,6x^2 + 56726x + 38653$ ($R^2 = 0,9599$)
Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року	103,1	82,9	123,7	96,6		$y = -0,095x^2 - 12,095x + 116,38$ ($R^2 = 0,9736$)
Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, тис. гривень	918,4	761,2	945,1	913,3		$y = 31,35x^2 - 139,89x + 999,1$ ($R^2 = 0,2567$)
Індекс будівельної продукції, відсотків до попереднього року	91,5	119,4	98,4	104,4		$y = -0,015x^2 - 21,015x + 136,38$ ($R^2 = 0,9736$)
Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення, гривень	2980,4	4037	4966,4	5472,7		$y = -137,57x^2 + 1528,5x + 1574,7$ ($R^2 = 0,9988$)
Індекс споживчих цін, до грудня попереднього року, відсотків	114,2	113,1	109,3	104,5		$y = -0,175x^2 - 15,075x + 136,38$ ($R^2 = 0,9821$)
Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року	132,2	133,8	105,5	139,7		$y = 8,15x^2 - 41,33x + 170$ ($R^2 = 0,3851$)
Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року, гривень	7521,8	10932,5	11175,6	15316,4		$y = 182,52x^2 + 1450,1x + 6242,5$ ($R^2 = 0,9183$)
Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року	100,4	104,6	101,8	113,7		$y = 1,925x^2 - 5,915x + 105,48$ ($R^2 = 0,7803$)
Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування, доларів США	704,4	742,7	733,9	841,3		$y = 17,275x^2 - 46,185x + 741,48$ ($R^2 = 0,8743$)
Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, відсотків	1,9	1,9	0,2	0,4		$y = 0,05x^2 - 0,87x + 2,9$ ($R^2 = 0,7488$)
Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення, доларів США	1001,5	1313,2	1354,8	1508,9		$y = -39,4x^2 + 353,38x + 706,65$ ($R^2 = 0,9461$)
Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року	146,9	133,9	127,5	114,2		$y = -0,075x^2 - 10,075x + 156,38$ ($R^2 = 0,9836$)
Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення	4,4	5,9	7,6	8,8		$y = -0,075x^2 + 1,865x + 2,575$ ($R^2 = 0,9978$)
Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення	1,3	2,1	2,3	2,7		$y = -0,1x^2 + 0,94x + 0,5$ ($R^2 = 0,9692$)
Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	153,6	132,9	109,6	136,4		$y = 11,875x^2 - 66,865x + 211,23$ ($R^2 = 0,8588$)

Рис. 4. Економічна та соціальна згуртованість Полтавського регіону

Складено автором на основі статистичних даних та на засадах узагальнення науково-методологічної бази

Обґрунтовано, що регіональна політика будучи ключовим компонентом системи державного управління покликана зберігати єдність країни шляхом забезпечення соціальної справедливості та реалізації стратегічних цілей економічного розвитку. Ефективність вітчизняної регіональної політики обумовлена повнотою виявлених наявних міжрегіональних відмінностей та проблем регіонального розвитку, а також адекватністю і достовірністю оцінки наявного соціально-економічного становища. У свою чергу, диференційований підхід правомірний і всередині областей по відношенню до їх територіальних громад.

Вважаємо, що оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіону можна проводити шляхом: -аналізу зміни окремих показників, що описують поточні результати та індикатори розвитку; -порівняння отриманих показників з попередньо заданими показниками (з базовим рівнем); - порівняння результатів отриманих завдяки реалізації запланованих програм розвитку з результатами з-за відсутності зазначених програм; - оцінювання рівня витрат і рівня отриманої користі; - визначення повноти досягнення визначених цілей. Перший і другий підходи прості в застосуванні, дають уявлення про деякі тенденції розвитку регіону, але не дають системного уявлення про результативність здійснюваних заходів. Практична реалізація третього підходу утруднена складністю (найчастіше - неможливістю) аналізу комплексу складних, різноманітних і часто непрямих зв'язків між заходами і їх різноманітним впливом на економічне життя регіону. Проблеми застосування четвертого підходу пов'язані зі складністю кількісної оцінки результатів і необхідністю врахування екстерналій. П'ятий підхід, заснований на оцінці ступеня досягнення поставлених цілей, забезпечує можливість формування критерію економічного розвитку регіону, оскільки дозволяє оцінити досягнуті результати по мірі наближення до поставлених цілей. Вважаємо, що цей підхід повинен визнаватися найбільш відповідним цілям управління розвитком регіону. Його використання пов'язане з необхідністю кількісного визначення цілей, встановленням їх ієрархії і взаємозв'язків, що носять, як правило, стохастичний характер.

Доведено, що практична реалізація зазначених підходів оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів оперує показниками, що відображають життєдіяльність регіону. Формування системи вищезгаданих показників ґрунтується на дотримання низки принципів, а саме:

- принципу логічного взаємозв'язку як окремих показників так і системи в цілому з соціально-економічним розвитком регіону;
- принципу об'єктивності та обґрунтованості (наявність науково-теоретичної бази);
- принципу доступності (простота і легкість розрахунків);
- принципу однозначності результатів (отримані результати мають бути конкретними і не породжувати двояких тлумачень);
- принципу однотипності показників (забезпечення збіжності як у часі так і за рівнями ієрархії управління).

Варто зазначити, що попри численність досліджень присвячених оцінці рівня економічного розвитку регіонів багато питань і проблем досі залишаються не вирішеними. Більш того, вони не лише залишаються відкритими, але й постійно підсилюються новими викликами. Наприклад, нові можливості щодо залучення певного роду підтримки для розвитку регіонів, в тому числі і фінансової, можуть з

легкістю перевести проблему з академічної площини в політичну, що може проявлятися в прояві певних спекуляцій щодо формування списків регіонів, які заслуговують чи потребують вищезгаданої підтримки. З цього огляду, дуже важливим питанням є об'єктивне виявлення регіональної асиметрії. Коректне виявлення депресивних або відсталих регіонів сприяє формуванню ефективної політики як по відношенню до таких регіонів, так і державної регіональної політики в цілому.

Систематизація наукових розробок в області оцінки рівня економічного розвитку регіональних систем і статистичних даних дозволила виділити і згрупувати абсолютні локальні показники, що характеризують індикатори рівня розвитку економіки регіону (рис. 5). Не заперечуючи важливості і необхідності спільних підходів, методів, характеристик, ми пропонуємо, як правило, здійснювати оцінку рівня економічного розвитку на основі наступного підходу. За кожним показником для регіону встановлюється ранг. Потім для кожного регіону на основі простої середньої арифметичної розраховується консолідований рейтинг, на основі якого регіони об'єднуються в однорідні групи, застосовуючи інтервальне ранжування. Це дозволяє виявити фактори росту і домінантні напрямки розвитку економіки регіону.

Рис. 5 Система оціночних показників, що характеризують рівень соціально-економічного розвитку регіону

Доведено, що для формування ефективної економічної політики регіону дуже важливо поряд з визначенням приналежності регіону до тієї чи іншої групи провести оцінку ефективності використання наявних у регіоні ресурсів при досягненні поставлених завдань і цілей економічного розвитку. Здебільшого регіони характеризуються схожим набором ресурсів, тому на передній план виходять питання пов'язані з якістю управління. Якісніше управління розвитком безперечно обумовлює

зростання економічної, соціальної та технологічної складових регіону шляхом додаткового залучення (часто "перетягування") різного роду ресурсів (матеріальних, інноваційних, фінансових, трудових тощо). Беручи це до уваги, регіони варто характеризувати двома рейтингами - "результативним" та "ресурсним", які визначаються окремо (на основі середньої арифметичної). Така оцінка відображає не лише ресурсний потенціал регіону, а й демонструє його якість менеджменту. Очевидно, що як будь-який спосіб аналізу, рейтингова оцінка не є універсальним методом і не вичерпує діагностичний арсенал, але застосування її на практиці може дати ефективний результат і висновки щодо подальших управлінських дій.

Автором доведено, що перспективним інструментом для виявлення шляхів майбутнього економічного розвитку, зокрема у сфері економічного піднесення регіону може стати впровадження концепції SMART спеціалізації. На рис. 6. представлено пріоритетні та спеціалізовані сфери SMART спеціалізації в Полтавському регіоні. Державна політика має орієнтуватися на забезпечення стимулів, які будуть сприяти вирішенню завдань загальнонаціонального значення на регіональному рівні. При цьому варто зосередити увагу на таких важливих напрямках:

- Розвиток людського капіталу. Даний напрям передбачає проведення моніторингу внутрішньодержавних міграційних процесів та забезпеченні ефективного розташування трудових ресурсів і вільного переміщення робочої сили у випадках виникнення нових економічних умов. Окрім того, серед завдань напряму є формування системи освітніх проектів з якісної підготовки кадрів для проведення реформ і забезпечення економічного розвитку регіону.

- Підтримка єдиного економічного простору країни. Напрямок передбачає створення таких умов, які б дозволили не обмежуючи самостійність регіональної влади забезпечити функціонування єдиної системи інститутів економічного регулювання та сприяти вільному руху товарів, послуг, капіталів та робочої сили. Це в свою чергу сприяло б реалізації різноманітних регіональних інвестиційних проектів та розвитку малого бізнесу в регіоні. Проведення регіональних економічних реформ. Напрямок передбачає забезпечення на регіональному рівні стимулювання стратегічного планування, формування кардинально нових механізмів адміністративного управління та регулювання, реалізацію програмно-цільового бюджетування, розвиток перспективних механізмів приватно-державного партнерства тощо.

Унаслідок проведених досліджень можемо обґрунтовано стверджувати, що для досягнення цілей, поставлених в рамках регіональної економічної політики в середньостроковій перспективі необхідно виконання наступних завдань: Забезпечення розмежування повноважень центральних та регіональних органів влади (обмеження безпосереднього втручання центральних органів влади у роботу регіональних, зокрема коли мова йде про прийняття рішень, проведення моніторингу децентралізації та сприяння реалізації реформ необхідних для її успішного завершення). Формування якісної системи моніторингу економічних показників регіону (сприятиме отриманню оцінки реального стану економічних реформ та адекватності нормативно-правової бази, виявленню проблем та можливостей для реалізації інвестиційних проектів різного рівня).

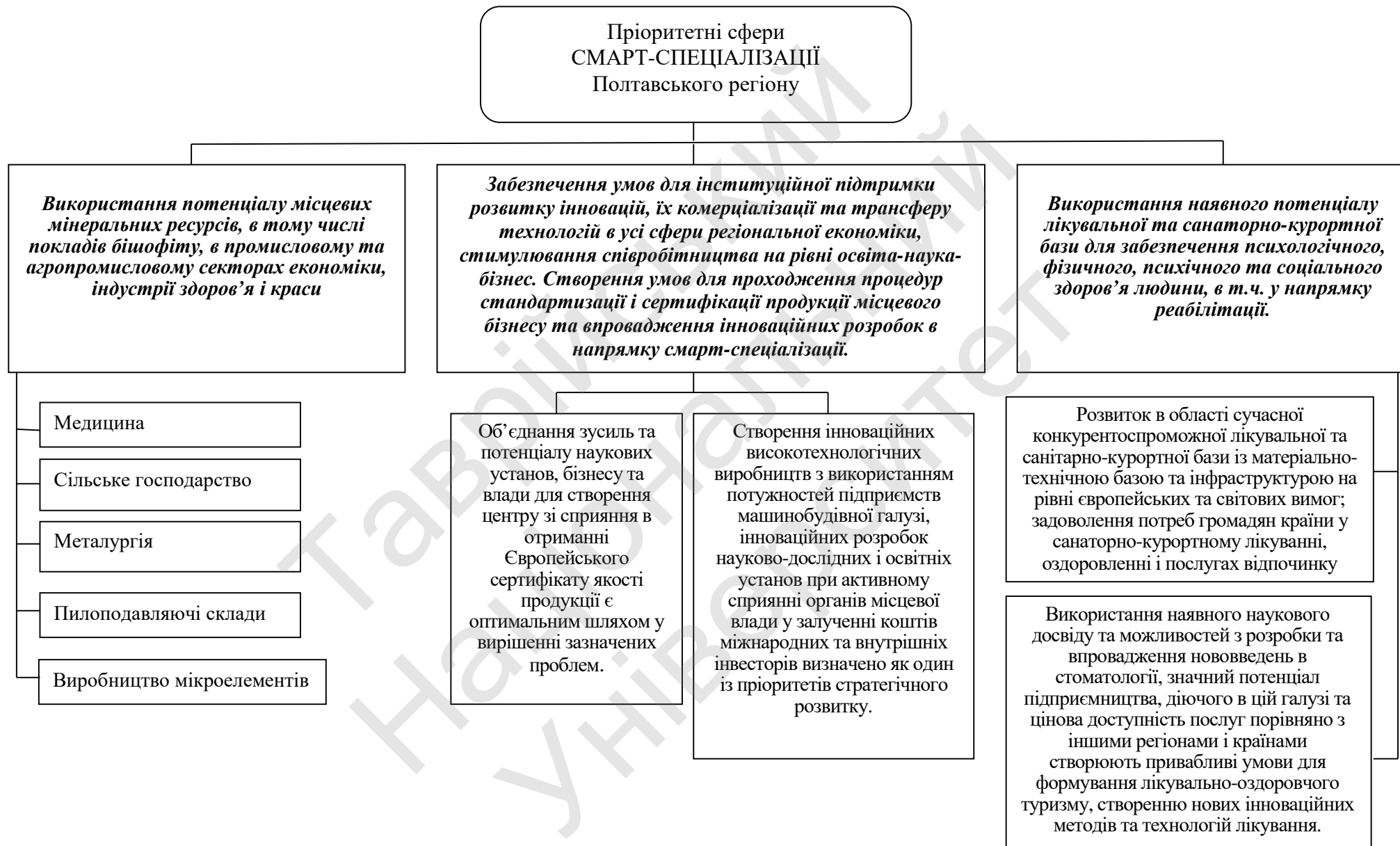

Рис. 6. Пріоритетні та спеціалізовані сфери СМАРТ спеціалізації в Полтавському регіоні

Забезпечення регіонам рівних умов для реалізації програм регіонального економічного розвитку (в рамках цього завдання спостерігається заохочення та підтримка регіональних органів влади зайнятися питаннями розроблення і реалізації проектів пов'язаних з розвитком соціальної інфраструктури). Міжрегіональна координація політики розвитку секторів економіки у територіях (сприяння розробленню інфраструктурних проектів, розбудові системи освіти, формуванню транспортних потоків та об'єктів на основі інтересів групи регіонів, що в результаті може стати запорукою вирішення регіональних проблем). Сприяння реалізації на регіональних рівнях спеціальних управлінських технологій - пілотних проектів економічних реформ (пілотне проектування дозволить здійснити перевірку можливості реалізації реформ в конкретних умовах, оцінити необхідні для цього ресурси, відпрацювати питання практичної реалізації, підготувати необхідну і якісну нормативно-правову базу для реалізації реформи, підготувати кваліфікованих фахівців та набути досвід вирішення організаційних питань, пов'язаних з упровадженням проекту реформ). Сприяння формуванню регіональних економічних кластерів (кластер шляхом об'єднання представників регіональних органів влади, науково дослідних і освітніх організацій та суб'єктів бізнес-спільноти (виробничих підприємств, постачальників обладнання, комплектуючих, спеціалізованих виробничих і сервісних послуг) в своєрідну мережеву структуру завдяки територіальній концентрації та інтеграційній взаємодії безумовно, підвищують можливості отримання сумарних конкурентних переваг).

З метою удосконалення існуючої системи регулювання територіальної соціально-економічної диференціації варто удосконалити механізм територіального розподілу державних інвестиційних ресурсів. Здебільшого державні інвестиційні ресурси з спеціального фонду шляхом цільових програм розподілялися на підтримку проблемних регіонів. Удосконалений механізм розподілу передбачає стимулювання економічно розвинених суб'єктів до підтримки проблемних регіонів, державі ж у цьому процесі відводиться, здебільшого, лише регулююча роль. Фактично йде мова, про забезпечення таких умов, в яких сильні регіони будуть зацікавлені виступити своєрідними донорами для розвитку депресивних чи слаборозвинених регіонів. При цьому, зникне потреба виділення з державного бюджету коштів на підтримку таких проблемних регіонів.

Вважаємо, що реалізація цих пропозицій буде найбільш результативною при новому державно-територіальному устрої, особливо коли сильні і слабкі регіони сусідять і можуть бути об'єднані, щоб спільно реалізувати конкурентні переваги при мінімумі витрат і високому агломераційному (мультиплікативному) ефекті в умовах єдиного управління територіальним комплексом. Підвищена (хоча і менша) результативність досягається в укрупненому регіоні, який складається з проблемних територій, пряма підтримка яких іншими, несуміжними з ним сильними регіонами (безпосередніми інвесторами) вигідна в силу концентрації вкладення залучених капіталів в єдиному територіальному (економічному і організаційному) комплексі.

Доведено, що альтернативним шляхом сприяння розвитку проблемних регіонів, можна розглядати вдосконалення самої системи державної підтримки. Зокрема, на заміну багатоканальній і слабо контрольованій системі державної фінансової підтримки проблемних регіонів має прийти практика використання цільових державних програм, своєрідного інструменту завдяки якому центральні органи влади зможуть вирішувати питання допомоги всім, потребуючим державної підтримки,

регіонам за базовими (економічним, екологічним, соціальним) напрямками регіонального розвитку. Програмно-цільовий метод, на відміну від методу відокремлених заходів, який загрожує даремним використанням ресурсів є комплексним і сконцентрованим підходом підтримки, що дозволяє ефективно без розпорошення допомоги за різними напрямками і каналами покращити стан справ в проблемних регіонах.

У дисертації доведено, що ключовим напрямком удосконалення регіональної економічної політики в сучасних умовах стає укрупнення (об'єднання) регіонів, яке дозволяє сформувавши великий економічний потенціал, реалізувати масштабну територіально-економічну інтеграцію територій, пом'якшити сильну територіальну диференціацію рівня економічного розвитку регіонів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення науково-методичних засад формування та реалізації регіональної політики на засадах стійкого розвитку та розроблено практичні рекомендації, що забезпечать ефективність її функціонування в сучасних умовах.

1. У роботі удосконалено понятійний апарат державної регіональної економічної політики, який базується на: уточненні головної мети регіональної політики (досягнення конкурентного, стійкого, безпечного і збалансованого економічного розвитку регіонів різних типів); чіткому векторі на взаємозв'язку з національною просторовою стратегією; необхідності узгодження поточних і стратегічних вертикальних і горизонтальних економічних інтересів учасників процесу регулювання регіонального розвитку.

2. З нових позицій представлено типологію регіональної політики, яка характеризується виділенням трьох основних типів регіональної економічної політики в залежності від специфіки взаємовідносин центру і регіонів: централізовано підпорядкованої, конкурентної і гібридної, що в свою чергу дозволило кардинально змінити підхід до класифікації інструментів регіональної політики за рахунок їх декомпозиції у вісім блоків за видами діяльності (стратегічний, інституційний, організаційно-управлінський, бюджетно-фінансовий, інвестиційно-фінансовий, податково-адміністративний, інформаційний, контрольно-моніторинговий), це ж дозволило усунути термінологічну і змістову невизначеність в розумінні інструментів регулювання регіонального розвитку.

3. Автором визначено засади економічної регіональної політики які відображають базові елементи регіональної політики як суспільного явища що орієнтовані на створення умов для саморозвитку регіонів, забезпечення їх пропорційного, збалансованого соціально-економічного розвитку, формування і збереження просторово політичної, соціально-економічної та іншої рівноваги й сталості держави, які враховують загальнонаціональні, власне регіональні та місцеві (локальні) інтереси.

4. Удосконалено підхід до вимірювання інтегральної інвестиційної привабливості регіонів, який розглядає інвестиційну привабливість, як незалежну змінну, що описує рівень інвестиційної активності регіону і оперує об'єктивним критерієм необхідності і достатності використаної сукупності окремих факторних

ознак та адекватності методики зведення кількісних характеристик в інтегральний показник

5. Автором удосконалено методику оцінювання рівня економічного розвитку регіону, яка ґрунтується на наявності сукупних показників, що характеризують ресурсну базу економіки регіону (ресурсна складова) і результатах її функціонування (результативна складова), що в свою чергу дозволяє співставити вихідні умови для розвитку економіки регіону з якістю регіонального управління, а також визначити чинники зростання і домінуючі напрямки розвитку економіки регіону.

6. Представлені шляхи реалізації державної політики в напрямі створення стимулів щодо вирішення загальнонаціональних завдань на регіональному рівні, які повинні враховувати наступні фактори при їх реалізації: розвиток людського капіталу; збереження єдності економічного простору країни при одночасному збереженні самостійності регіональної влади при прийнятті рішень в рамках своєї компетентності; масштабне впровадження інструментів стратегічного планування, розвиток механізмів приватно-державного партнерства на регіональному рівні.

7. Визначено принцип формування механізму територіального розподілу інвестиційних проектів в системі регулювання територіальної економічної диференціації, що ґрунтується на перенесенні акценту інвестиційної підтримки проблемних регіонів з державного рівня на економічно розвинені суб'єкти (сусідні регіони, області тощо) при державному стимулюванні зацікавленості останніх.

8. Автором запропоновано комплекс напрямків і заходів з реалізації регіональної економічної політики, диференційований в залежності від виділених типів регіонів, що полягає в наступному: для депресивних регіонів – необхідне використання двох основних механізмів - залучення «екстенсивних» приватних інвестицій і глибока інтеграція в «соціальні» регіональні цільові програми; для «регіонів що подають надії на успішний розвиток» - державна політика залучення «інтенсивних» приватних інвестицій для розвитку економічного потенціалу регіону і забезпечення його глибокої інтеграції в «інфраструктурні» регіональні цільові програми; для регіонів, які вже вийшли на сталий розвиток - активізація власних джерел доходів, акумуляція вільних фінансових ресурсів, зміцнення фінансової стійкості регіону на основі врегулювання фінансових взаємовідносин з центром, проведення доцільного оздоровлення збиткових підприємств, скорочення безробіття; для регіонів-лідерів - забезпечення максимальної свободи і конкуренції товаровиробників, всебічна активізація економічної діяльності.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лучин О.М., Мельниченко Г.М., Білоус С.П. Основний зміст інноваційного середовища регіону. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія «Економіка і менеджмент». Вип. 1(28), 2020. – Черкаси: СУЕМ. 2020. С. 97-107. *Особистий внесок: охарактеризовано підходи до вимірювання і оцінки інноваційного потенціалу регіону. Досліджено основні елементи інструментарію управління інноваційним розвитком регіону.*

2. Лучин О.М. Еволюція теоретичних основ і ідеології сталого розвитку в Україні та закордоном. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції.* Науковий журнал. Херсон: 2018. № 30 (19). Т. 2. Частина 1. С. 23-29.

3. Лучин О.М., Франів І.А. Інноваційний потенціал регіону в умовах сталого розвитку. *Актуальні проблеми економіки* №5 (227), 2020. С.11-17 *Особистий внесок: досліджено інноваційний потенціал регіону. Сформовані рекомендації для кожної провідної галузі щодо подальшого розвитку чи реструктуризації.*

4. Лучин О.М., Бондаренко В.М. Першочергові орієнтири сталого розвитку регіонів в умовах розбудови інтеграційної взаємодії. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. Науковий журнал.* Херсон: 2018. № 31 (20). Т. 1. С. 68-73. *Особистий внесок: запропоновані сутнісні критерії та передумови реалізації моделі сталого розвитку в умовах інтеграційної взаємодії.*

5. Лучин О.М., Гончаренко М.Ф., Пархоменко Н.М., «Зелена» економіка як напрям досягнення стійкого еколого-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки.* 2020. № 6 (228). С. 4-11. *Особистий внесок: визначено, що економіка здатна найбільш тісно пов'язати екологічні та економічні аспекти, виступаючи в якості ключового напрямку забезпечення сталого розвитку регіону та держави в цілому.*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Oleg Luchyn, Valerii Bondarenko, Sofija Trapaidze. Features of marketing approach in forming investment climate of region. *Economics, Finance And Management Review.* 2020. Issue 3. *Особистий внесок: представлено фактори, що визначають ступінь ризику інвестицій та можливість їх ефективного використання в регіоні.*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Лучин О. М. Економічна природа регулюючих інструментів державної мезополітики. *Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні.* Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2 грудня 2020). С. 39-40

8. Лучин О. М., Пархоменко Н. М. Проблеми досліджень розвитку соціально-еколого-економічного напрямку сталого розвитку закордоном. *Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни: збірник тез наукових робіт учасників. Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 грудня 2020 р.). ГО «Центр економічних досліджень та розвитку».* О.: ЦЕДР, 2020. С42-45 *Особистий внесок: досліджено підходи до формування механізмів управління сталим розвитком соціо-еколого-економічних систем зарубіжних країн.*

9. Лучин О. М. Регіональна соціально-економічна політика як складова державної економічної політики. *Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19 грудня 2020 р.).* Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. С. 68-71.

10. Лучин О.М. Бар'єри та перспективи інноваційного розвитку регіону. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2020 року).* К.: ДУІТ. 2020. – 321-323.

11. Лучин О.М. Методи та інструменти регіональної інвестиційної політики. *Аспекти прогнозування економічного та соціального розвитку країни: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30 січня 2021 р.).* Дніпро: НО «Перспектива», 2021. С. 81-83.

АНОТАЦІЯ

Лучин О. М. Формування та реалізація регіональної політики на засадах стійкого розвитку. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка (галузь знань – економічні науки). – Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського МОН України, Київ, 2021.

У дисертаційній роботі запропоновано комплекс напрямків і заходів з реалізації регіональної економічної політики, диференційований в залежності від виділених типів регіонів, що полягає в наступному: для депресивних регіонів – необхідне використання двох основних механізмів - залучення «екстенсивних» приватних інвестицій і глибока інтеграція в «соціальні» регіональні цільові програми; для «регіонів що подають надії на успішний розвиток» - державна політика залучення «інтенсивних» приватних інвестицій для розвитку економічного потенціалу регіону і забезпечення його глибокої інтеграції в «інфраструктурні» регіональні цільові програми; для регіонів, які вже вийшли на сталий розвиток - активізація власних джерел доходів, акумуляція вільних фінансових ресурсів, зміцнення фінансової стійкості регіону на основі врегулювання фінансових взаємовідносин з центром, проведення доцільного оздоровлення збиткових підприємств, скорочення безробіття; для регіонів-лідерів - забезпечення максимальної свободи і конкуренції товаровиробників, всебічна активізація економічної діяльності. Удосконалено типологію регіональної політики, що характеризується виділенням трьох основних типів регіональної економічної політики в залежності від специфіки взаємовідносин центру і регіонів: централізовано підпорядкованої, конкурентної і гібридної. Удосконалено підхід до вимірювання інтегральної інвестиційної привабливості регіонів, який розглядає інвестиційну привабливість, як незалежну змінну, що описує рівень інвестиційної активності регіону і оперує об'єктивним критерієм необхідності і достатності використаної сукупності окремих факторних ознак та адекватності методики зведення кількісних характеристик в інтегральний показник. Удосконалено принцип формування механізму територіального розподілу інвестиційних проектів в системі регулювання територіальної економічної диференціації, який ґрунтується на перенесенні акценту інвестиційної підтримки проблемних регіонів з державного рівня на економічно розвинені суб'єкти (сусідні регіони, області тощо) при державному стимулюванні зацікавленості останніх.

Ключові слова: регіональна політика, регіональна економіка, стійкий розвиток, розвиток продуктивних сил, територіальні громади, децентралізація.

ABSTRACT

Luchin O. M. Formation and implementation of regional policy on the basis of sustainable development. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economy (branch of knowledge - economic sciences). - Tavriya National University named after VI Vernadsky Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

In the dissertation, a complex of directions and measures for the implementation of regional economic policy is proposed, depending on the allocated types of regions, which is

as follows: for depressed regions - the use of two main mechanisms - the involvement of "extensive" private investment and deep integration into "social" Regional Target Programs; For "Regions submitting hopes for successful development" - state policy of attracting "intensive" private investments for the development of economic potential of the region and ensuring its deep integration into "infrastructure" regional target programs; for regions that have already entered sustainable development - the activation of its own sources of income, accumulation of free financial resources, strengthening the financial stability of the region based on the settlement of financial relations with the center, conducting expedient improvement of loss-making enterprises, reduction of unemployment; For regions-leaders - ensuring maximum freedom and competition of commodity producers, comprehensive activation of economic activity.

The conceptual apparatus of the state regional economic policy is improved, which, unlike the existing significantly differs in relation to the previously known definitions: the clarification of the main goal (achieving a competitive, stable, safe and balanced economic development of the regions of various types); a clear vector of interconnection with a national spatial strategy; On the need to coordinate the current and strategic vertical and horizontal economic interests of the participants in the process of regulation of regional development. Improved Typology of Regional Policy, which, unlike the existing characterized by the allocation of three main types of regional economic policy, depending on the specifics of the relationship between the Center and Regions: Centralized subordinate, competitive and hybrid, which in turn allowed to radically change the approach to the classification of regional policy instruments at the expense of them Decompositions in eight blocks by type activities (strategic, institutional, organizational and managerial, budget-financial, investment and financial, tax-administrative, informational, control monitoring), which allowed to eliminate the terminological and content uncertainty in the understanding of regulation regulation tools. An approach to measuring the integral investment attractiveness of regions, which, unlike existing investment attractiveness, as an independent variable, describing the level of investment activity of the region and operates with an objective criterion for the need and adequacy of the set of individual factor features and adequacy of the methodology of reducing quantitative characteristics in the integral indicator.

Improved methodology for evaluating the level of economic development of the region, which differs from existing techniques for the presence of aggregate indicators that characterize the resource base of the region's economy (resource component) and the results of its functioning (productive component), which in turn allows you to compare the initial conditions for the development of the economy of the region with quality. Regional governance, as well as determine the factors of growth and dominant areas of development of the region's economy. Improved principle of forming a mechanism for the territorial distribution of investment projects in the system of regulation of territorial economic differentiation, which, unlike the existing, is based on the transfer of emphasis on investment support of problem regions from the state level on economically developed subjects (neighboring regions, oblasts, etc.) with state stimulation of the interests of the latter. From new positions, the principles of economic regional policies are presented, unlike other developments reflect the basic elements of regional policies as a social phenomenon that are focused on creating conditions for self-development of regions, ensuring their proportional, balanced socio-economic development, formation and preservation of spatially political, socioeconomic and other equilibrium and sustainability of the state, taking into account

national, actual regional and local (local) interests. From new positions, ways of implementing state policy are presented in the direction of creating incentives for the solution of national tasks at the regional level, which should take into account the following factors in their implementation: the development of human capital; preservation of the unity of the country's economic space while maintaining the independence of the regional power in decision-making within its competence; Large introduction of strategic planning tools, development of private-state partnership mechanisms at the regional level.

Key words: regional policies, regional economics, sustainable development, development of productive forces, territorial communities, decentralization.

Таврійський
Національний
Університет

Таврійський
Національний
Університет

Підписано до друку 29 березня 2021 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний,
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 1,9.
Тираж 100 екз.

Видавець Третяков О.М.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців.
Серія ДК №4862 від 11.03.2015 р.
Україна, 18001, м. Черкаси, вул. Слави, 1, к.24
Тел.:+380674701314. E-mail: book_brama@ukr.net